

DOI: 10.26650/JGEOG2018-0004

COĞRAFYA DERGİSİ
JOURNAL OF GEOGRAPHY
 2018, (37)

<http://jgeography.istanbul.edu.tr>

Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Ekonomi Üzerindeki Etkileri: Antalya Örneği

Effects of Tourism and Recreation Activities on Economic Structure: A Case Study on Antalya

Kaan KAPAN¹¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZ

Ekonomik faaliyet türlerinin 3 "T"sini (Tarım-Ticaret-Turizm) içinde barındıran Antalya'da modern anlamda şehirleşme olgusunun hızlanması turizm faaliyetlerinin başladığı döneme denk gelmesi tesadüf değildir. Turizm ile birlikte hızlı bir kalkınma dönemine giren Antalya, günümüzde hem yerel halkın hem de idari yapının algısı ve uygulamaları sonucunda bir "turizm şehri" kimliğini kazanmıştır. Bu özelliği de Antalya'ya ekonomik, toplumsal (kültürel) ve çevresel yapı üzerinde olumlu ya da olumsuz olarak etkiler yaratmaktadır. Turizm yerleşmelerinde turizm faaliyetlerinin etkileri ortam şartlarından yalıtılmış olarak gerçekleştirilemez. "Eğer bir bölge ya da ülkedeki kaynaklar büyük ölçüde onların bu taleplerini karşılamaya yöneltilirse, bu kez de yerel halkın taleplerini karşılayacak kaynaklar değişecek ve zayıflayacaktır. Ayrıca turizmin yarattığı hizmetlerde çeşitli iş olanaklarının ortaya çıkması belirli bir alan üzerinde olumlu etkiler yaptığı gibi, toplumsal sorunlar ortaya çıkarması, gelen hizmetlerin mekânı değişime uğratarak çevre sorunları yaratması gibi olumsuz etkileri de olmaktadır" (Özgüç, 2017, s. 163; Timor, 2004, s. 93; Doldur, 2014;). Antalya'da turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin etkileri; ekonomik, toplumsal-kültürel, çevresel etkiler şeklinde üç ana grup altında toplanmaktadır. Ancak turizm faaliyetlerinin ortaya çıkardığı tüm bu unsurların ortak bir şekilde incelenmesinin zorluğu ve ekonomik etkinin tüm unsurların ana nedeni olması nedeniyle bu çalışmada da Türkiye'nin önemli turizm şehirlerinden biri olan Antalya'da turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin ekonomi üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Turizm, rekreasyon, ekonomik etkiler, Antalya

ABSTRACT

It is no accident that the increased modern urbanization in Antalya, containing the three "T's" (Agriculture, Trade, and Tourism) of the operational economy types, coincides with a period when tourism operations have started. Today, Antalya is entering into a phase of rapid development and has gained the identity of a "touristy city" as a result of the perceptions and practices of both the local people and the local administrative structure. The touristic and recreational characteristics of Antalya can create positive and negative effects on the economic, social (cultural), and environmental structures of the city. The effects of tourism activities in tourist areas cannot be understood by isolating them from the conditions of the environment. The outcomes of tourism and recreational activities in Antalya, one of the important tourism cities in Turkey, are likely to be grouped under three main effects: "economic," social-cultural," and "environmental." However, in this study, the effects of tourism and recreational activities on the economic structure of the city are examined, as the economic effect is the primary reason for all of the elements.

Keywords: Tourism, recreation, economic effects, Antalya

Bu çalışma, "Turizm Faaliyetlerinin Şehirselleşmeye Etkileri: Antalya Örneği" adlı doktora tez çalışmasından üretilmiş olup, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 55578 no'lu proje kapsamında desteklenmiştir.

Geliş tarihi/Received: 15.11.2018 • **Kabul tarihi/Accepted:** 10.12.2018

Sorumlu yazar/Corresponding author: Kaan KAPAN / kaan.kapan@istanbul.edu.tr

Atıf/Citation: Kapan, K. (2018). Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin ekonomi üzerindeki etkileri: Antalya örneği. *Coğrafya Dergisi*, 37, 47-56. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2018-0004>

EXTENDED ABSTRACT

An emphasis has been put on the economic, social, and environmental effects of tourism activities in Antalya and many studies have been carried with respect to this since 1950, the year in which tourism became more widespread in Turkey. The “reproducing effect” of tourism, based on the assumption that tourism expenditures will increase employment and stimulate other sectors of the economy, has been considered a focus point in various studies.

It is rather difficult to definitively estimate the economic effect of tourism since a tourism economy is directly or indirectly connected to countless sectors (over 50). Economic effects can have various outcomes, and as accepted generally, they are examined by dividing them into two parts: “positive” and “negative” effects.

In this framework, the positive effects of tourism activities in Antalya are examined under four headings: “Effects of Tourism on Investments,” “Advantages of the Country and Local People,” Employment ,” and “Cross-Sectoral Competition Relationship.” The negative effects are examined under five headings: “Effect of Tourism on Imports,” “Effect on Inflation,” “Opportunity-Cost Effect,” “Seasonality Effect,” and “Over-Dependence.”

First, a study regarding the subject and field of this research was conducted. Scientific publications (books, memorials, articles, and theses) and all studies conducted on the region and the issue, by both official and private institutions, are examined in detail. Then, first hand data and knowledge, obtained primarily from the Ministry of Culture and Tourism, the Turkish Statistical Institute, the Antalya Governorship, the Antalya Metropolitan Municipality, the Provincial Directorate of Tourism and Culture, and many relevant authorities and people, are gathered with the purpose of acquiring various statistics about tourism activities in Antalya from its commencement until the present time. Additionally, geographical observations, research, and over 20 inspection visits were completed, and interviews were held between February 2015 and January 2018 in this field of study so as to observe the effect of tourism activities on the city’s economy.

When tourism in Turkey is mentioned, the first city to come to mind is Antalya. It has natural beauty and attractive resources, various accommodation facilities, good transportation integration, and excessive demand , making Antalya a very attractive center. Antalya had 10,486,191 (32%) of the 32,412,213 tourists who visited Turkey in 2017, 53% of the total bed amount in Business Certified Facilities depending on the Ministry of Tourism (11% in Antalya central districts), and 31% of the tourism transportation investments, showing several elements of the important indicators that prove that Antalya is the leading city in terms of tourism. Considering all this data, while tourism is reaching the highest levels through cross-sectoral connections, a dependency on the tourism sector is increasing . Antalya is reaching a dead end in terms of the economy. At present, a search for new markets and projects for extending the tourism season are being carried out as a way to diversify tourism activities to find a solution to this problem.

Various economic and political issues (global economic crises, political events and developments in the country, foreign exchange fluctuations, natural disasters,) can affect the number of the tourists visiting Antalya and its extension of tourism activities for the entire year. However, all aspects of tourism should be taken into consideration in all the studies. For instance, “if the resources in a region or the country are substantially used to satisfy such demands, resources to meet the requirements and demands of the local people will change and diminish” (Doldur, 2014; Özgüç, 2017, p. 163; Timor, 2004, p. 93). Therefore, short, medium, and long term plans related to the supply sources of tourism should be created and implemented so as to maintain such sensitive balances.

First, the natural and human characteristics of our city should be known in order to reveal the economically positive and negative aspects of its basic resources. Today, Antalya has many attractive aspects in terms of tourism activities since different population groups having cultural, lifestyle, and architectural models in addition to their physical characteristics that are different from each other, have permanently settled in this region. Such natural, historical, and cultural heritages (natural beauty, baths, churches, mosques, castles and forts, cannons, rifles, clothing, meal habits) offer a very important contribution to Antalya in terms of the sea, nature, sports, congress, culture, faith, war, and history tourism. The fact that several of these important elements are available for people taking holidays in Antalya has caused the city to develop in terms of the tourism economy, and thus, it has accelerated the urban development of the city.

1. GİRİŞ

Turizm faaliyetlerinin ilk yaygınlaşmaya başladığı andan itibaren *ekonomi üzerindeki etkisi* hissedilerek üzerinde en çok çalışılan alanını oluşturmuştur. Özellikle de turizmin “*çoğaltıcı etki*” denilen, turizm harcamalarının ekonominin diğer sektörlerini de canlandıracağı, istihdamı arttıracığı varsayımına dayanan etkisi çeşitli çalışmalarda bir tür *odak noktası* olarak alınmıştır.

Turizm ekonomisi 56 sektör ile doğrudan ya da dolaylı olarak birbiriyle bağlantılı olduğu için ekonomik etkisini kesin bir şekilde ölçmek oldukça zordur. Bu etkileri, çok çeşitli şekillerde yansımaları olması nedeniyle, genel kabul gördüğü şekliyle olumlu ve olumsuz etkileri diye ikiye ayrılarak incelenmektedir. Antalya’daki turizm faaliyetlerinin olumlu etkileri, “*Yatırımlara Etkisi*”, “*Devletin ve Yerel Halkın Kazançları*”, “*İstihdam*”, “*Sektörlerarası Rekabet (İlişki)*” olmak üzere dört başlık altında¹; olumsuz etkileri ise “*İthalat Etkisi*”, “*Enflasyon Üzerindeki Etkisi*”, “*Fırsat Maliyet Etkisi*”, “*Mevsimsellik Etkisi*”, “*Aşırı Bağımlılık*” olmak üzere beş başlık altında incelenecektir.

2. VERİ VE YÖNTEM

Araştırmaya öncelikle çalışma konusu ve sahası ile ilgili temel literatür çalışması yapılarak başlanmıştır. Konu ile ilgili yapılmış bilimsel yayınlar (kitaplar, bildiriler, makaleler ve tezler) ile gerek resmi gerekse özel kurumların bölge ve konu ilgili yapmış oldukları tüm çalışmalar detaylı şekilde incelenmiştir. Daha sonra, Antalya’da turizm faaliyetlerinin başlangıcından günümüze kadar olan süreçteki çeşitli istatistiklere ulaşmak amacıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Türkiye İstatistik Kurumu başta olmak üzere Antalya Valiliği, Antalya Büyükşehir Belediyesi, İl Turizm Kültür Müdürlüğü, Sanayi-Ticaret Odaları ve bu kurumlara bağlı birçok kurum ve kişilerden birincil elden veriler temin edilmiştir.

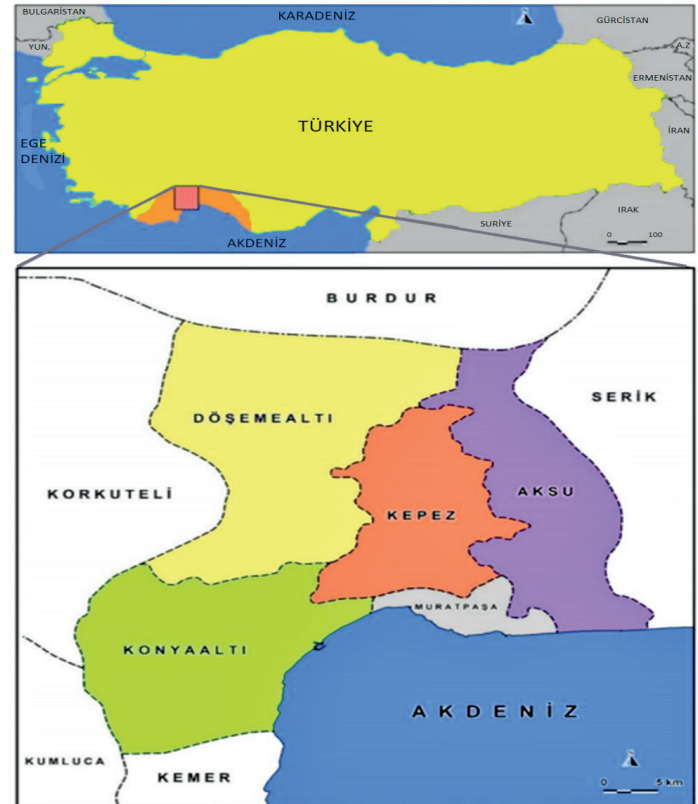
Turizm faaliyetlerinin şehir ekonomisi üzerindeki etkisi incelemek, Şubat 2015-Ocak 2018 tarihleri arasında 20’nin üzerinde coğrafi gözlem, araştırma, inceleme gezisi yapılmış ve mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlarda hem birebir görüşmeler yapılmış, hem de kent konseyi, belediye meclisleri, sanayi odaları, ticaret odaları, dernek ve vakıflarda amaca uygun, yarı yapılandırılmış ve açık uçlu sorular sorularak odak gruplarla görüşülmüştür. Bu görüşmeler, tüm şehir hakkında detaylı bilgi alınması amacıyla 5 merkez ilçede ve dengeli bir şekilde yapılmıştır. Görüşmelerde “*Amaçlı Örneklem Metodu*”nun alt kolları olan

“*Maksimum Çeşitlilik Örneklemesi*”, “*Benzeşik Örneklemesi*”, “*Kar Topu Örneklemesi*” ve “*Tipik ve Kritik Durum Örneklemesi*” tercih edilmiştir. Tüm bu çalışmalar neticesinde elde edilen veriler coğrafi bir bakış açısıyla işlenmiş, çalışmamızın temel odak sorununu çözümü adına öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Antalya’da da ilk turistik faaliyetlerin başlangıcından günümüze kadar – ilk turist gelmiş konaklama ihtiyacı doğmuş, konaklama tesisi açılmış hizmet sektörü yetersiz kalmış, hizmet sektörü arttırılmış bu seferde mevcut imkânlar hem turiste hem de yerele yetmemiş ve bu şekilde devamlı birbirini olumlu ve olumsuz etkileyerek süreç devam etmektedir- turizm faaliyetlerinin birçok olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur.

3. ÇALIŞMA ALANININ LOKASYONU

2017 nüfus sayımına göre 2.364.396 kişinin yaşadığı Antalya, Türkiye’nin 5., Akdeniz bölgesinin 1. en kalabalık nüfusuna sahip ilidir. Çalışma alanımızı oluşturan şehir merkezinin doğusunda; Serik, batısında; Korkuteli, Kumluca, güneyinde; kemer, kuzeyinde; Burdur ile sınırlanmaktadır (**Şekil 1**). Ekonomi yönetiminin ve bilgi toplama havuzlarının Antalya

Şekil 1: Antalya'nın Şehrinin Lokasyonu.

Figure 1: Location of Antalya City.

¹ Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin ekonomiye genel olarak “*Bölge ve Bölgeler Arası Kalkınmadaki Etkisi (Gelir)*” ve “*Ödemeler Dengesindeki Etki*” şeklinde iki olumlu etkisi daha bulunmaktadır. Ancak bu iki faktörün etkileri ülke düzeyinde gözlenebileceği için Antalya şehri için bu bölümde değinilememiştir.

şehir merkezinde yer alması nedeniyle çalışma Antalya şehri üzerinden yürütülmüştür.

4. TURİZM VE REKREASYON FAALİYETLERİNİN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Turizm, emek yoğun faaliyetler neticesinde ortaya çıkması nedeniyle milli katma değeri çok yüksek olan bir faaliyet koludur. Meydana getirdiği ekonomik imkânlarda sektörün hızlı gelişimine ve yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu sürecin kapsamlı ve hızlı olması nedeniyle etki alanını ölçmek oldukça zordur. Bu etkilerini çok daha ayrıntılı bir şekilde ele alınabilmesi amacıyla olumlu ve olumsuz etkileri başlıkları altında incelenecektir.

4.1. Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Ekonomi Üzerindeki Olumlu Etkileri

Turizm faaliyetlerinin, ticareti canlandırması, bölgesel kalkınmaya katkısı, sektörler arası ilişkileri geliştirmesi, döviz girdisi sağlama, istihdam ve yatırım alanları oluşturması gibi birçok ekonomik yansımaları bulunmaktadır. Turizm sektörü dünyadaki GSMH'nin yaklaşık % 11'ini kapsamakta, toplam istihdamın % 8'i de bu sektörde çalışmaktadır.

Türkiye'deki turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı TÜRSAB verilerine göre 1970 yılında % 0,5'den 1990 yılında % 2,1'e ve 2015 yılında da % 6,2'ye yükselmiştir². Turizmin Türkiye'nin ekonomik kalkınma stratejisinde önemli ve olumlu bir yeri vardır; aynı zamanda hassas dengeleri de içinde

Şekil 2: Turizm Faaliyetlerinin Ekonomiye Olumlu Etkileri.
Figure 2: Positive Effects of Tourism Activities on the Economy.

barındırmaktadır. Türkiye’de turizm denilince ilk akla gelen şehir olan Antalya’da da turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin genel olarak ekonomiyi olumlu etkilediği görülmektedir. Bu olumlu etkilerin sınırının çizilmesi oldukça güç olmakla birlikte Antalya’da dört başlıkta toplanmaktadır (**Şekil 2**).

4.1.1. Yatırımlara Etkisi

Yatırım, “gelecekte sağlanabilecek faydanın beklentisiyle, sahip olunan kaynakların belirli alanlara kanalize edilmesidir (Zengin, 2010). Turistik çekim öğelerine sahip bir bölgenin turizme açılması ve giderek yoğunlaşması, umulduğu kadar hızlı olmamaktadır. Bölgede turizm için gerekli altyapı ve üstyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi büyük miktarda sermayenin sektöre yönelmesine bağlıdır. Sektörün içerdiği risk oranının yüksek olması, ulusal ve uluslararası finans kuruluşları ile bankaların kredi vermekte çekingen davranmalarına neden olmaktadır. Sınırlı imkânlarla yapılacak turizm yatırımları ile turizmden beklendiği kadar fayda elde edilememektedir (Tutar, 1999, s. 50). Turizm talebinin artmaya başlaması, ülkedeki özel girişimcileri ve devleti ek yatırımlar yaparak turizm talebini karşılama yoluna sevk etmektedir. Bu ek yatırımlar aynı zamanda turizm sektörü için ek kapasite anlamına gelmektedir. Ancak turizm talebinin artması sadece turizm sektörünü değil, diğer sektörlerdeki yatırım miktarını da etkilemektedir”(Tarhan, 1996, s. 51; Zengin, 2010).”

Turizm yatırımları ile ilgili çalışmalar; “konaklama tesisleri yatırımları”, “alt yapı yatırımları” ve “diğer hizmet tesisi yatırımları” olmak üzere üç ana grupta toplanmaktadır. Antalya’da turizm tesisleri ve başka kolaylıkların inşa edildikleri ilk devrede işgücü olarak bölge halkından yararlanılmıştır. Daha sonraki süreçte dışarıdan gelen ve çoğunluğu usta olan işgücünün de yerleşme nüfusuna eklenmesi, mevcut tarım arazilerinin şehirselleşmesi gibi sonuçlara neden olmuştur. Hatta ilk aşamada değersiz olarak görülen bu tarım arazileri ekonomik gelişmeler sonucunda hızlı bir şehirselleşme rantının içinde kalmıştır. Artan arazi fiyatları yerli halkın kısa zamanda daha büyük bir ekonomik güce sahip olmasına yol açmış, alt ve üst yapı olanaklarındaki gelişme, bu dönem sonrasında giderek hızlanmıştır.

Antalya’da turizm yatırımlarının ekonomiye etkisi yukarıda bahsedilen tüm türlerde 1960’dan sonra görülmeye başlanmıştır. Turizm fonksiyonunun geliştiği diğer yerleşmelerde olduğu gibi

³ 2016 yılında yaşanan politik ve ekonomik nedenlerden dolayı % 2,6’ya düştüğünü belirtmek gerekir.

Antalya’da da altyapı ve ilgili yatırımların çoğu devlet eliyle yapılmıştır. Bu yatırımların bir kısmı mevcut altyapıya eklemeler, bir kısmı da yenilerin inşa edilmesi (su ve elektrik şebekesinde yenilenmesi, yolların, havalimanının ve limanın inşa edilmesi, sağlık ve ulaşım hizmetlerinin geliştirilmesi ve haberleşme araçlarındaki yenilikler gibi) yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Gelişmiş ülkelerde turizm planlaması yerleşme bölgesine uygun olarak önceden yapıldığı için, önce altyapı daha sonra üstü yapı çalışmaları yapılmaktadır. Antalya’da ise, gelişmekte olan ülkelerde yer alan diğer turizm yerleşmelerinde olduğu gibi, planlama önceden yapılmadığı için konutlar, konaklama tesisleri ve ticari faaliyetlere ait yatırımlar da alt yapı çalışmaları ile beraber devam ettirilmiştir.

Mevsimlik ya da belirli bir dönem için Antalya’yı tercih eden turistler, ister günlük isterse uzun vadeli olarak dayanıklı ve dayanıksız tüm tüketim malzemelerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaçlarını da şehirdeki dükkân, mağaza vb. ticari işletmelerden karşılamaktadırlar. Böylece başta Antalya’ya olmak üzere genelde ülkeye döviz girişi olmakta, gelen turistler şehrin ekonomisine katkı sağlamakta ve yeni yatırımların önünü açmaktadırlar. Yeni açılan spor tesisleri, kafeler, barlar, alışveriş merkezleri, mağazalar, diskolar ve benzeri tesisler “Diğer hizmet tesisleri yatırımları” içine girmektedir. 1960’larda bu alanda başlayan yatırımlar 1980-2000 yıllarında üst seviyelere ulaşmıştır, günümüzde de halen devam etmektedir.

4.1.2. İstihdam

Turizmin ekonomik etkileri içinde belki de en çok gözle görülebilir olanı *istihdam*dır. İstihdam verilerinin somut olması

gözle görünmeyi arttırmaktadır; buna karşılık, turizmin çok sayıda sektörle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki içinde olması kesin bir sınırla ayrılmasını da zorlaştırmaktadır. Ancak, genel olarak, oteller, tatil köyleri, moteller, restoranlar gibi işletmeler turizm sektörüne doğrudan istihdam sağlamaktadırlar. Turizm faaliyetlerinin gelişmesine paralel olarak tarım ürünleri pazarı ve imalat sanayisi gelişmekte, tesis ya da işletme sahiplerinin ilişki içinde olduğu kişiler ya da kuruluşlar (muhasebeciler, reklamcılar, avukatlar vb.) da dolaylı olarak ekonomiye canlılık ve istihdam sağlamaktadır. Diğer yandan, tüm bunlar gerçekleşirken devletin Antalya’daki tüzel ve gerçek kişilerden aldığı vergiler ya da harçlar ayrı bir kazanç kaynağı oluşturmaktadır. 2015 yılı Aralık ayı istihdam verilerine göre, turizmle ilgili sigortalı bir işte çalışanların sayısı Türkiye genelinde 13.830.000, Antalya’da 1.066.726 olarak tespit edilmiştir (**Tablo 1**). 2016 yılında sektörde yaşanan sıkıntılar neticesinde 2017 yılında 922.369’a düşmüş, 2018 yılında ise (1 Kasım 2018 itibarıyla) 1.083.695’e tekrar yükselmiştir.

Antalya’da 2017 yılında turizm sektöründe çalışanların % 90’ına yakınının yiyecek-içecek (577.011) ve konaklama (236.373), % 10’unun da seyahat (42.971) ve spor-eğlence (42.599) sektörlerinde çalışmaktadır (**Tablo 2**).

Antalya’nın şehirselleşiminde turizm faaliyetlerinin katkısını sektörlerde çalışan sayılarına bakılarak da görülmektedir. Diğer yandan turizmin faaliyetlerinin Antalya’da istihdamı olumsuz etkilediği alanlar da bulunmaktadır. Örneğin ülkenin önemli tarım arazilerini içinde barındıran Antalya, turizm faaliyetlerinin gelişmesi ile birlikte tarımsal üretimi bırakarak sektör değiştirme ve kırsal alandan şehre göç etme

Tablo 1: Antalya’da Turizmle İlgili Sektörlerde Doğrudan/Dolaylı Çalışanların Sayısı

Table 1: Number of Direct/Indirect Employees in Tourism Sector in Antalya

	2013	2014	2015	2017	2018 (Ocak-Kasım)
Antalya	924.219	1.020.084	1.066.726	922.269	1.083.695

Tablo 2: Antalya’da Turizmle İlgili Sektörlerde Çalışanların Sayısı

Table 2: Number of Employees in Tourism Sector in Antalya

Sektörler	2013	2014	2015	2017	2018 (Ocak-Kasım)
Yiyecek İçecek	461.461	532.348	590.690	577.011	659.526
Konaklama	331.251	365.260	348.766	236.373	298.798
Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü	56.381	57.667	57.493	42.971	49.367
Havayolu	55.356	42.205	24.350	23.315	25.678
Spor, Eğlenme ve Dinlenme	55.356	42.205	45.427	42.599	50.326

Kaynak; SGK Antalya 2018 verilerinden derlenmiştir.

gibi olumsuz yönleri de pekiştirmiştir. Özellikle turizm sektöründe vasıfsız eleman ihtiyacının fazla olması, bu geçişi kolaylaştıran etmenlerin başında gelmektedir. Antalya Türkiye’de turizm sezonunun en uzun olduğu şehir olma özelliğine sahip olmasına rağmen, turizm faaliyetlerinin azaldığı kış aylarında istihdam açısından sıkıntı oluşmaktadır. Ayrıca istihdam sebebiyle gelen göçün, mevcut mal, hizmet ve konut fiyatlarında yükselme ve istikrarsızlıklara da yol açtığı görülmektedir. Antalya hızla yükselen mal ve emek arzını karşılamak üzere yeni göçler almış, aradaki dalgalanmalar hariç istihdam verileri hep artı yönde yükselmiştir. Dolayısıyla, talebin yüksek olmasına bağlı olarak, fiyatların (özellikle Antalya’da üretilmeyen ürünler açısından) diğer yerleşim birimlerine göre yüksek kalmasına neden olmaktadır.

4.1.3. Sektörler Arası İlişki

Turizmin ekonominin diğer faaliyet kollarında da olduğu gibi tek sektör olarak bir anlam ve işlevselliği bulunmamaktadır. Ancak diğer sektörlerle işbirliği içinde olduğundan yeni işgücü ve yatırım imkânları yaratmaktadır. Turizm ilk defa *Birinci*

Kalkınma Planı’nda (1963-1967) hizmetler sektörünün içinde yer almıştır. Sektörel anlamda ön plana çıkması ise 1980’li yıllardan sonra gerçekleşmiştir. Bunda sektörler arası bağlantının gelişmesi, tarım ve sanayi ağırlıklı devlet politikalarından vazgeçilmesi ve turizmin öneminin anlaşılması etkili olmuştur. Özellikle gelen turistin istek ve taleplerinin karşılanması için tarım ve sanayi başta olmak üzere tüm sektörlerden faydalanılma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu amaçla tüm sektörlerden bazen olduğu gibi yararlanılmış, bazen de uygun hale getirerek kullanılmıştır. Sektörler arası bu birbirine bağlantılı ilişki ekonominin de canlı kalmasına neden olmuştur. Antalya’da firmalar ve şirketler yeni bir ürün üretmek için karşılıklı olarak mal ve ürün alma zorunluluğu ile karşı karşıya kalmış, bu zorunluluk da ekonomide pozitif yönlü hareketlenmelere neden olmuştur. Ekonominin canlanması ile de Antalya’da yeni istihdam alanları ve işgücü ihtiyacı ortaya çıkmıştır (**Tablo 3**).

Turizm sektörü, “turistik ihtiyaçların karşılanmasında ekonominin bütün sektörlerinden yararlandığı gibi, diğer sektörler de turizmden faydalanmaktadır. Ancak turizmin hem arz hem de talep yönü ile ekonomi içerisinde birçok sektörle

Tablo 3: Turizm Sektöründe Yapılan Harcamalardan Yararlanan Diğer Sektör ve İş Kolları
Table 3: Other Sectors and Business Branches That Benefit From the Expenditures Made in the Tourism Sector

Turistlerin harcama yaptıkları yerler	Turizm sektörünün yaptığı harcamalar	Harcamalardan en son yararlananlar
Konaklama	Maaşlar ve Ücretler	Muhasebeciler
Yiyecek	Bahşişler ve İkramiyeler	Reklamcılar
İçecek	Yerel Vergiler, Gelir Vergisi	Dükkanlar
Uluslararası Ulaşım	Komisyonlar	Mimarlar, Avukatlar, Bankalar
Gezi ve Turlar	Müzik ve Eğlence	Esnaf, Zanaatkarlar
Eğlence	Yönetimsel ve Genel Harcamalar	Otomobil Acentaları
Hediyelik	Yasal ve Mesleki Hizmetler	Fırınlara, Bakkallar
Fotoğraf	Yiyecek, İçecek vb. Satın Almalar	Plaj Yardımcıları
Kişisel Bakım, İlaç ve Kozmetik	Malzeme ve Üretim Maddeleri Alımı	Kasaplar
Giyim	Tamir, Bakım, Onarım, Koruma	Kasiyerler, Veznedarlar
	Reklam, Tanıtım Yayın İyileştirmeleri Çalışmaları	Hayır Kurumları
	Toplu Hizmetler: Su, Gaz, Elektrik, Çevre vb.	Eczaneler, Baharatçılar
	Ulaştırma	Tezgâhtarlar, Sekreterler
	Lisanslar: İzin Belgeleri	Giyim mağazaları
	Sigorta Primleri	Kulüpler
	Gayrimenkul ve Araç-Gereç Sigorta Şirketleri	Konfeksiyoncular
	Mobilya ve Demirbaş Eşyalar	Müteahhitler
	Borçların Anapara ve Faiz Geri Ödemeleri	Yemekçiler
	Gelir, Kurumlar ve Diğer Vergiler	Rehberler
	Amortisman	Mandıracılar, Sütçüler
	Yatırımcılara ve Yabancı Sermayeye Geri Dönüş (Kar Payı - Yöneticiler ve İştirak Hissesi Olarak)	Doktorlar, Diş Hekimleri
		Toptancılar
		Ulaştırma, Seyahat Acentaları
		Yöneticiler
		Boyacılar
		Sendikalar

Kaynaklar: Mcintosh, Goeldner ve Ritchie, 1987, s. 223.

Erdoğan, Harun. (1995). Ekonomik Sosyal Kültürel Çevresel Yönleriyle Uluslar arası Turizm, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 227.

ilişkide olması turizm sektörünün tüm etkilerinin ortaya çıkarılmasını ya da ölçülmesini zorlaştırmaktadır. İkinci olarak turizm sektörü “*sektörler kesiti*” özelliği nedeniyle birçok sektörden pay almakta, yani birçok sektörü doğrudan ve birçok sektörü de dolaylı olarak etkilemektedir. Bu durum, daha önce de değinildiği gibi, turizmle ilgili sağlıklı ve yeterli veri elde edilmesini de oldukça zorlaştırmaktadır” (Unur, 2004a-b, s. 115; “Antalya ekonomik”, 2007, s. 55).

Turizm, tarım başta olmak üzere, sanayi ve hizmet sektörleri ile etkileşim içerisinde. Antalya’da *tarım* sektörü turizm faaliyetlerinden hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilenmektedir. Açılan otel, pansiyon, apart vb. konaklama tesislerine gelen turistlerle birlikte tarımsal ürünlere talep artmakta, dolayısıyla üreticinin mal ve ürünü değer kazanmaktadır. Ürünü değer kazanan üreticinin refah seviyesi artmakta ve alım gücü yükselmektedir. Turizm sezonunda artan tarımsal ürün talebi de ek istihdam oluşturmaktadır. Ancak daha kolay ve çok para kazanma arzusuyla özellikle 1970 ve 1990 yılları arasında tarım arazileri (çoğunlukla turistik tesislerin inşası için) satılmış, bu durum tarım topraklarının azalmasına neden olmuştur. Tarım arazilerinin gerekli plânlamalar yapılmadan anlık kazançlar için elden çıkarılması günümüzde yöre halkının güçlükler yaşamasına, vasıfsız işgücü olarak turizm sektöründe çalışmalarına ve tarımsal üretimin azalmasına neden olmuştur. Turizm faaliyetlerindeki gelişmenin genellikle turunçgiller, muz ve zeytin ağaçları ile kaplı olan kıyılar ya da kıyıya yakın alanlarda odaklanması, bu tarım alanlarının daha iç kısımlara doğru nakledilmesine yol açmıştır.

Turizmin *sanayi* sektörü üzerindeki etkisini incelerken, “ağır sanayi ürünleri başta olmak üzere, çimento, demir-çelik, bilgisayar teknolojileri, kara yolu, deniz ve hava limanları gibi altyapı olanakları ile inşaat, orman ve seramik gibi diğer sanayi ürünlerini dikkate almak gerekir. Bu araç gereçleri üreten sanayi kolları ile gerekli alt ve üstyapıyı sağlayan sektörlerde, turizm sayesinde bir canlılık ve hareketlilik yaşanmaktadır. Bu ve benzeri sanayi dallarında, özellikle turizm sezonu ile birlikte, artan talebe bağlı olarak üretim artışı söz konusu olmaktadır. Turizm faaliyetleri ara mal üreten sanayi tesislerini de olumlu etkilerken, yatırım malı üreten sanayi tesislerinde turizmin etkisi daha az görülmektedir” (Kozak 2001, Akoğlan ve Kozak, 2013, s. 181).” Antalya’da turizm faaliyetlerinin sanayi üzerindeki etkisi incelendiğinde, özellikle tüketim malları sanayisinin geliştiğini görülmektedir. Günümüzde Antalya’da yüzlerce tüketim malı üreten sanayi tesisine sahipken, diğerleri bu ürünlerin ambalajlanacakları ve nakledilecekleri (teneke kutu ve

karton vb.) ambalaj fabrikalarından oluşmaktadır. Fakat turizm faaliyetlerinin gelişmesiyle birlikte, sanayi tesisleri (başta Antalya Organize Sanayi Bölgesi olmak üzere) şehri çevreleyen alanlarda kurulmaya başlamışlardır.

Son olarak *hizmetler* sektörü ile arasındaki ilişki incelendiğinde, özellikle 1980’lerden sonra (diğer alt unsurları ile birlikte) bir gelişmenin söz konusu olduğu görülmektedir. Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin piyasalarda oluşturduğu canlılık hizmet sektöründe itici ve sürükleyici bir etkiye sahip olmuş, dolayısıyla tümünden iyileşme söz konusu olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, yetmişmiş eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla yeni okullar, kurslar gibi eğitim kurumları açılarak turizm sektörüne destek sağlanmıştır.

4.1.4. Devletin ve Yerel Halkın Kazancı

Turizm sektörü, Türkiye’de 1983 yılında “*turizm teşvik tedbirleri*” ve “*ekonomide öncelikli alanlar*” içine alınmasıyla birlikte dönemin tabiriyle *bacasız sanayi* olarak görülmeye başlanmıştır. Antalya’nın da bu tarihe kadar turizmden elde ettiği gelir düşük düzeyde olmuş, ancak bu gelişmeler sonrasında hem devlet hem de yatırımcılar daha kolay ve daha yüksek gelir elde eder hale gelmişlerdir. Örneğin, Antalya’da 1980’de vergi dairesine kayıtlı mükellef sayısı 26.537 iken bu sayı 2002’de 57.734’e ve 2016’da da 79.253’e yükselmiştir. Bu örnek, devletin turizm sektöründen elde ettiği gelirdeki artışın göstergelerinden yalnızca bir tanesidir.

Antalya’da turizm faaliyetlerinin yerel halk üzerindeki etkisini gösteren örneklerden biriside bu sektörde doğrudan çalışan sayısındaki artıştır. Bu sayının 1970’de 4.029 (% 13,52) iken 1980’de 7.702’e (% 14,12), 1990’da 25.486’ya (% 14,12), 2000’de 46.776’ya (%27,06), 2010’da da 81.119’a (% 29)’a yükseldiği görülmektedir (**Tablo 4**). Kuşkusuz tüm bu artışlar alt ve üstyapının düzenlenmesini, yeni sanayi ve ticaret alanlarının oluşturulmasını, marketler ve hediyelik eşya dükkanlarının açılmasını beraberinde getirmekte, sonuçta da devlete ve yerel halka kazanç olarak dönmektedir.

4.2. Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Ekonomi Üzerindeki Etkileri Olumsuz Etkileri

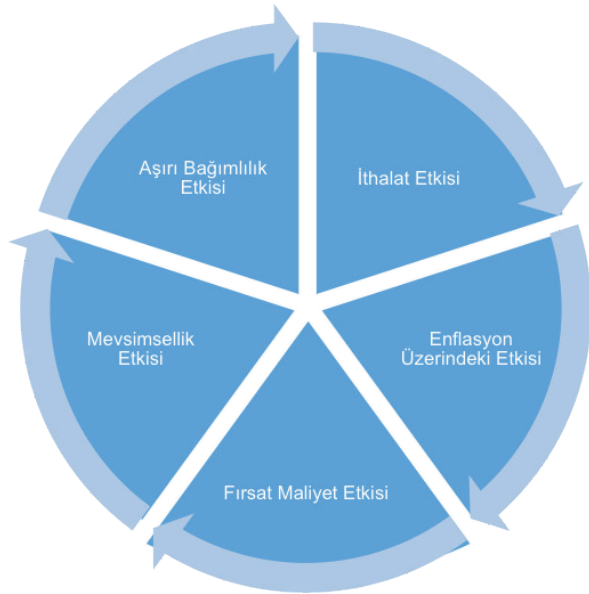
Antalya’da turizm ve rekreasyon faaliyetleri ekonomiye yalnızca olumlu etki yaptığı kuşkusuz düşünülemez. Bir turizm destinasyonunda bu faaliyetlerin geçen zamanla birlikte mekâna kattığı olumsuz etkiler de gözlenmeye başlamaktadır. Antalya’da da turizm faaliyetlerinin olumsuz etkileri “*İthalat Etkisi*”,

Tablo 4: Antalya’da Sigortalı Olarak Doğrudan Çalışanların Sektörlere Göre Dağılımı³**Table 4:** Distribution of Workers Directly by Sectors in Antalya

Sektörler	1970		1980		1990		2000		2010	
	İşgücü	Toplam İşgücü İçindeki Sektörel %'si	İşgücü	Toplam İşgücü İçindeki Sektörel %'si	İşgücü	Toplam İşgücü İçindeki Sektörel %'si	İşgücü	Toplam İşgücü İçindeki Sektörel %'si	İşgücü	Toplam İşgücü İçindeki Sektörel %'si
Turizm ve Ticaret	4.029	13,52	7.702	14,12	25.486	20,59	46.776	27,06	81.119	29
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık	4.553	15,28	4.768	8,73	12.783	10,33	6.335	3,66	8.392	3
Madencilik	185	0,62	118	0,22	271	0,22	320	0,19	280	0,1
İmalat Sanayi	185	21,47	9.689	17,74	15.967	12,9	19.600	11,34	30.769	11
Elektrik Gaz, Su	62	0,21	341	0,62	729	0,59	942	0,55	1.399	0,5
İnşaat	2710	9,09	5.112	9,36	16.036	12,96	16.525	9,56	20.979	7,5
Ulaştırma, Haberleşme, Depolama	1760	5,91	4.123	7,55	8864	7,16	14.830	8,57	26.014	9,3
Mali Kurumlar, Sigorta, Banka	939	3,15	2.646	4,84	7195	5,81	13.099	7,57	22.378	8
Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	9.166	30,76	20.112	36,82	34.953	28,23	53.897	31,18	88.111	31,5
İyi Tanımlanmış Hizmetler	-	-	-	-	1.503	1,21	546	0,32	559	0,2
TOPLAM	29.801	100	54.611	100	123.787	100	172.870	100	280.000	100

Kaynak: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası, 2011.

“Enflasyon Üzerindeki Etkisi”, “Fırsat Maliyet Etkisi”, “Mevsimsellik Etkisi”, “Aşırı Bağımlılık Etkisi” şeklinde beş başlık altında incelenebilir (Şekil 3).⁴

Şekil 3: Turizm Faaliyetlerinin Ekonomiye Olumsuz Etkileri.
Figure 3: Negative Impacts of Tourism Activities on the Economy.

4.2.1. Mevsimsellik Etkisi

“Turizm sektöründeki yatırımların, düşük sermaye geri dönüş oranına sahip olduğu göz önüne alındığı zaman,

mevsimlik dalgalanmaların sektöre zarar verdiğini söylemek mümkündür. Atıl kapasite fazlaştığı andan itibaren, sermayenin geri dönüş süresi azalır. Bu durumda, yerli ya da yabancı birçok girişimci turizm sektörüne yatırım yapmaktan vazgeçer” (Kozak vd., 2013, s. 185). Mevsimsellik etkisi, turizm faaliyetlerinin yürütüldüğü dünyadaki hemen hemen tüm destinasyonların en önemli sorunudur denilebilir. Bazı faaliyet alanları kış mevsimine uygunken, bazıları da yaz mevsimine uygun olarak turist çekmektedir. Bu durum diğer mevsimlerin “ölü sezon” olarak tanımlanmasına neden olmaktadır.

Antalya bulunduğu coğrafi konumu sayesinde yılın dört mevsiminde de yürütülebilecek turizm faaliyetlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bununla birlikte farklı mevsimlerde gelen turist sayısında dalgalanmalar yaşandığı için, kamu ve özel sektör tarafından yoğun bir şekilde turizm faaliyetlerinin dört mevsime yayılması için çalışmalar sürdürülmektedir. Bu çalışmalar özellikle konaklama sektöründe yaşanan krizi önlemeye yönelik adımlar ile başlamaktadır.

4.2.2. İthalat Etkisi

Turizm faaliyetlerinin başladığı ilk yıllarda Antalya’ya gelen turistler, bölge halkı üzerinde yüksek teknoloji ve ürün çeşitliği gibi taleplerde bulunmuştur. Zamanın şartları gereği ülke içinde çözülemeyen bu isteklerin yurtdışından getirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu da Antalya’daki bazı mal ve hizmetlerin

³ 2011 sonrasında parametreler değiştirildiği için şehir merkezi veri kaydı istenildiği gibi tutulmamıştır.

⁴ Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin ekonomiye “Fırsat Maliye Etkisi” şeklinde bir olumsuz etkisi daha bulunmaktadır. Ancak bu faktörün etkileri ülke düzeyinde gözlenebileceği için Antalya şehri için bu bölümde değinilememiştir.

fiyatlarının artmasına neden olarak turizmin olumsuz etkilerinden “ithalat etkisinin” yaşanmasına neden olmuştur. Ancak, sonraki süreçte (2000 sonrası) sermayenin ve teknolojik imkânların gelişmesiyle, bu olumsuzluğun gözlenmediğini ya da asgari seviyeye indiğini belirtmek gerekir.

4.2.3. Aşırı Bağımlılık Etkisi

Antalya'nın sahip olduğu doğal ve beşeri güzellikler, devletin ve özel sektörün ilgisini çekmiş ve yatırımların büyük bir kısmının buraya yönelmesine sebep olmuştur. Özellikle diğer ekonomik faaliyet türlerinde hizmet veren tesislerin ve çalışanların turizm sektörüne geçiş yaptığı tespit edilmiştir. Böyle bir geçişin yaşanması da diğer ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirin azalmasına ve turizme bağlılığın artmasına neden olmuştur. Aşırı bağımlılık özellikle kriz dönemlerinde Antalya'da daha çok hissedilmektedir. Bu durumun en son örneklerinden birisi, 2016 yılında Rusya ile yaşanan krizin gelen turist sayısının önemli ölçüde düşmesi ve şehrin ekonomisini oldukça olumsuz etkilemiş olmasıdır (Kapan, 2018). Antalyalıların büyük çoğunluğu turizm ve rekreasyon faaliyetlerini tek başına bir ekonomik gelir kapısı olarak görmekte (doğrudan turizm sektöründe 100.000 civarında kişiyi çalıştırdığı, aileleri ile birlikte bu rakamın 400.000 civarında olduğu tahmin edilmekte), bu nedenle ekonomideki olumsuz etki diğer turizm yerleşim merkezlerine göre çok daha güçlü hissedilmektedir.

4.2.4. Enflasyon Üzerindeki Etkisi

Ekonomide turizmin meydana getirmiş olduğu enflasyon etkisi değişik şekillerde görülmektedir. Bir bölgede faaliyet gösteren perakendeci satıcılar, turistlere sattıkları ürünün fiyatını yükseltmek suretiyle kâr marjını arttırmak istemektedir. Bu durumda ortaya çıkan fiyat artışı beraberinde maliyet artışını da gündeme getirecek ve sonuçta enflasyon oranı bölgesel de olsa bir artış eğilimine girecektir. Turizm sezonunda, genel fiyat artışı karşısında özellikle gayrimenkul ve arsa fiyatları da buna paralel artacaktır. Bu durumda, gayrimenkul değerinin artması nedeniyle insanlar daha fazla kira ile vergi ödeyecek ve böylece enflasyon baskısı artacaktır (Kozak vd., 2013, s. 183). Antalya'da da bu durum 1980'li yıllardan itibaren açıkça gözlenmektedir; turizm faaliyetlerindeki canlanmayla birlikte gerek yurtdışından gerekse yurtiçinden alınan-satılan malların fiyatları artmıştır. Bu artış Antalya'da tüm sektörlerde kernezyen (toplu olarak fiyat artışı) artışa neden olmakta ve ekonomiyi olumsuz etkilemektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de konu turizm olunca akla ilk gelen şehir Antalya'dır. Bu olguda sahip olduğu doğal ve beşeri çekicilik kaynakları, çeşitli türleri içinde barındıran konaklama tesisleri, ulaşım entegrasyonunun iyi olması ve talebin fazla olması etkilidir. 2017 yılında Türkiye'ye gelen 32.412.213 turist 10.486.191'ine (% 32'sine), Turizm Bakanlığı'na bağlı İşletme Belgeli Tesisler 'deki yatak kapasitesinin % 53'üne (Antalya merkez ilçelerde % 11'ine), turizm ulaştırma yatırımlarının da % 31'ine sahip olması ülkemizin turizm başkentinin Antalya olduğunu ispatlayan önemli göstergelerden yalnızca birkaçıdır. Tüm bu verilerin neticesinde bir taraftan sektörler arası bağlantı ile turizm en üst seviyelere çıkarken, diğer taraftan da turizm sektörüne olan bağımlılık yükselmektedir. Ülkemize gelen toplam turist ve yatak kapasitesinin önemli bir kısmına sahip olan Antalya'da, turizm sektöründe yaşanan en ufak bir sorunda tüm sektörleri etkilemekte ve şehir ekonomik açıdan çıkmaza girmektedir. Günümüzde bu soruna çözüm bulmak turizmin çeşitlendirilmesine yönelik yeni pazar arayışı ve turist sezonunu genişletme projeleri yapılmaktadır.

Antalya'ya gelen turist sayısında ve tüm yıla yayılması konusunda ekonomik ve siyasi çeşitli sıkıntılar gözlenebilmektedir. Bu hususların korunması ve yapılabilmesi, turizmin arz kaynakları ile ilgili olarak kısa, orta ve uzun vadeli planlamaların yapılmasına bağlıdır. Bu temel kaynakları ekonomik açıdan olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koyabilmek için öncelikle sahip olduğumuz mekânın özellikleri bilmek zorundayız. Coğrafi mekânın tekdüzelikten uzak ve birbirinden farklı topografik özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu farklılık turizmin olanaklarını artırmış, çeşitlilik kazandırmış ve hızlı gelişmesini sağlamıştır. Ancak, turizm faaliyetlerindeki gelişmenin şehrin kurulduğu alanın özelliklerine uygun olması gerektiği unutulmamalıdır. Örneğin şehrin genel olarak 1. ve 2. derece deprem kuşağında bulunduğu bilinmektedir. Bu ve benzeri hususlar göz ardı edilmeden eski yapıların planlamaları revize edilmeli, kullanılan turizm alanlarının doğal yapısı bozulmamalı, yeni açılacak turizm faaliyet sahaları da bilinçli bir şekilde inşa edilmelidir. Mekânın fiziksel kapasitesi aşılmadan ve mevcut litolojik özelliklerden de yararlanılarak turizm ile doğal yapı unsurları ilişkisi dikkate alınmalıdır. Doğal unsurların turizm faaliyetleri ile doğru entegrasyonu sağlandığında, dağlar başta olmak üzere ovalık ve engebelik sahalarda yeni faaliyet alanları açılacak ve var olanlarla (Alakır, Saklıkent, Tahtalı, Çakırlar) bütünleşerek turizm faaliyetlerini pozitif yönde etkileyecektir. Sağlanmadığında ise bu dinamik unsurların olumsuz etkileyeceği aşikârdır. Doğal unsurların

birbiriyle bağlantısının ve doğru kullanılmadıkları takdirde oluşabilecek zararların güzel örneği, bölgedeki kireçtaşlarından etkilenecek oluşmuş mağara ve şelale gibi coğrafi unsurlardır. Bu tür doğal oluşumlara turistlerin zarar vermemeleri için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Kaynakların ancak korundukları takdirde turizm faaliyetlerine izin verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Antalya ekonomik durum raporu (Ağustos, 2007). *Antalya Ticaret ve Sanayi Odası (ATSO) Vizyon Dergisi*, 235, 54–57. Erişim adresi: <http://www.atsovizyon.org.tr/wp-content/uploads/2018/07/AGUST2007.pdf>
- Doldur, H. (2014). *Burhaniye, bir zeytincilik ve sayfiye yerleşmesi*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Kapan, K. (2018). *Turizm faaliyetlerin şehirselleşmeye etkileri: Antalya örneği*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kozak, N., Akoğlan, M. ve Kozak, M. (2013). *Genel turizm: ilkeler-kavramlar*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kozak, N. (2001). *Genel turizm: ilkeler-kavramlar*. Detay Yayıncılık.
- McIntosh, R. W., Goeldner, C. R., & Ritchie, J. R. (1987). *Tourism: Principles, practices, philosophies*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Özgüç, N. (2017). *Turizm coğrafyası özellikler ve bölgeler*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Günümüzdeki kullanım şekli (yoğun kullanılmaları, fiziksel ve çevresel tahribatın yüksekliği, ışıklandırmaların kontrolsüz olması vb.) ve çalışmada bahsedilen olumsuz etkenlerin giderilmemesi neticesinde bölgedeki çekicilik unsurlarının mevcut özelliklerini kaybedecekleri ve ekonomik getirilerinin zamanla düşeceği unutulmamalıdır.

- Bahar, O. ve Kozak, M. (2013). *Turizm ekonomisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını
- Tarhan, C. (1996). *Tourism economics*. Ankara: Bilkent University School of Tourism and Hotel Management.
- Timor, A. N. (2004). *Ayvalık bir sayfiye yerleşmesinin gelişme süreci*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tutar, F. (1999). *Türk turizm sektöründeki gelişmelerin cari işlemler dengesine muhtemel etkileri: Akdeniz ülkeleriyle karşılaştırmalı bir analiz*. (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Unur, K. (2004a). *Türkiye’de turizm ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Unur, K. (2004b). Turizmin ekonomik etkilerinin ölçülmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 114–142.
- Zengin, B. (2010). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisine reel ve moneter etkileri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1), 102–126.